

Zuza Kumanová

Viola

Petrášová - Stojková

Umenie
z hliny

Zostavené zo zbierok SNM
- Múzea Ľudovíta Štúra
v Modre

Bratislava, 2017

Zuza Kumanová

Viola
Petrášová - Stojková

Umenie
z hlíny

Zostavené zo zbierok SNM - Múzea Ľudovíta Štúra v Modre

Bratislava, 2017

Život

Viola Petrášová sa narodila 10. augusta 1962 v Bratislave. Bola prvým dieťaťom svojej matky, ktorá v čase jej narodenia nemala 18 rokov, rovnako ani jej otec Jozef Stojka nebol plnoletý. Jej rodičia patrili ku skupine tzv. olašských Rómov, žili v Bratislave.

Voči skupine olašských Rómov bol namierený zákon č. 74/1958 Zb. o *trvalom usídlení kočujúcich osôb*. Vo februári 1959 sa na základe zákona prevádzal súpis kočujúcich osôb a v Československu bolo podchytených takmer 50-tisíc kočovníkov. (Treba vziať do úvahy, že nešlo iba o etnických Rómov, ale aj prevádzkovateľov rôznych živností a zábavných atrakcií, ktorých spôsob obživy si vyžadoval neustále sa presúvať z miesta na miesto.) Výsledkom súpisu bolo, že kočujúce skupiny sa museli usídliť na jednom mieste. V približne rovnakom čase im boli odobraté

kone a často aj kolesá od vozov. Národné výbory im mali prideliť priestory na bývanie a postarať sa o ich zapojenie do práce. Pravdou je, že na mnohých miestach to trvalo aj niekoľko rokov, kým sa Rómovia z obytných vozov a maringotiek presťahovali do bytov. Vzhľadom k veku rodičov Violy Petrášovej v čase jej narodenia sa dá predpokladať, že jej rodičia žili spolu so svojimi rodinami. V čase jej narodenia, iba tri roky po príkaze na usadenie, je možné, že bytové podmienky a vek rodičov boli dôvodom umiestnenia malej Violy do detského domova. Presný čas jej

odňatia z rodiny sa nepodarilo zistiť, ale viacerí jej známi sa zhodujú v tom, že to bolo v útlom veku – azda keď mala 6 – 9 mesiacov. Možno tiež predpokladať, že prešla viacerými zariadeniami, ale pred príchodom na učilište žila niekoľko rokov v detskom domove v Novom Meste nad Váhom.

Pravdepodobne sa už tam prejavilo jej výtvarné nadanie a ako 15-ročná nastúpila na Učňovskú školu v Pezinku – odbor keramika. Časť štúdia trávila v škole a časť na praktickom výcviku vo výrobnom družstve *Slovenská ľudová majolika v Modre*. Tu spolu so spolužiakmi prešla všetkými výrobnými procesmi, naučila sa točiť na kruhu, vyrábať a vylieváť formy, ale aj maľovať keramiku podľa vzorkovníkov.

V Modre sa keramika z pálenej hliny vyrába už od 14. storočia. V 17. storočí začali vznikať prvé cechy a usídlili sa tu potomkovia habánskych keramikárov. Najväčší rozvoj keramikárstva bol v Modre v 18. storočí. Modranská majolika sa vyrába z dvakrát vypaľovanej hliny, glazovanej a maľovanej motívami v štyroch základných dekoroch: Od začiatku 20. storočia sa dekory maľujú podľa vzorkovníka, ktorý zozbieral a vytvoril Heřman Landsfeld začiatkom 20. storočia. Kaolíňová hlina pochádza z ložísk v okolí mesta Modra.

Začiatkom 80. rokov 20. storočia výrobné družstvo Slovenská ľudová majolika zažívalo rozmach, zamestnávalo niekoľko desiatok keramikárov a postupne malo až niekoľko stoviek zamestnancov. Okrem toho v meste pôsobili aj viacerí keramikár-

ski majstri či už profesionálni výtvarníci, alebo majstri Ústredia ľudovej umeleckej výroby.

V tejto keramikou preslávenej Modre Viola študovala. Po skončení strednej školy sa zamestnala vo výrobnom družstve a nastúpila do retušárskej dielne, kde bol najširší záber prác. Dočisťovali sa tam výrobky, ktoré sa vyrábali vo formách, nalepovali sa ušká alebo vypichovali vzory na taniere. Všetci jej vtedajší kolegovia si spomínajú na jej zručnosť a schopnosť rýchlo sa naučiť všetky práce.

Ešte počas štúdia sa zoznámila s Danielou Hutárovou – *Dóóđou*, ktorá sa stala jej celoživotnou kamarátkou a dôverníčkou. A niekedy v tomto období sa zoznámila aj so svojim budúcim manželom Dušanom Petrášom, ktorý pochádzal z Modry zo skromných pomerov.

Zosobášili sa v roku 1982 a zakrátko sa im narodil aj syn Marián, ktorého ale všetci volali *Majko*. Jeho krstnou mamou bola Daniela Hutárová.

Petrášovci získali v Modre trojizbový byt a začali budovať svoje rodinné zázemie. Ich priatelia spomínajú, ako postupne zariaďovali spoločné bývanie. Jej priateľka toto obdobie komentuje nasledovne: *...Dovtedy nemala nikoho. Rozprávala ako spolu bývali, najskôr v podnájme. On tiež nebol z nejakej bohatej rodiny, takže všetko si museli sami zabezpečiť. Neskôr dostali byt ako mladomanželia, no bol úplne prázdny. Nemali nič. Z kartónovej krabice z televízora si urobili stolík, zakryli obrúskom. Vravela,*

že mali po jednom kuse vidličku a lyžičku ale bola to romantika. Veľmi krásne o tom rozprávala. Mala to akoby v takej svätosti. Neskôr už mali ten trojizbový byt zariadený a bola z nich šťastná rodinka... (V. J.)

Vtedajší priatelia spomínajú, že vzťah s manželom Dušanom bol osudový a ich láska bola veľmi silná.

Zhodujú sa tiež v tom, že Viola bola prieborná, spravodlivá a ľavicovo orientovaná. Pred rokom 1989 sa angažovala aj v spoločenských organizáciách, kde dokázala uplatniť svoje organizačné schopnosti. *... Ona bola komunistka, ale taká spravodlivá. Ja som veriaci a naše zásady sa zhodovali. Ona verila v dobro, v spravodlivosť, každému chcela pomáhať. Bola veľmi, veľmi citlivá. A nesmierne obetavá. (M. L.)*

Po roku 1989 nastali zmeny aj vo výrobnom družstve *Slovenská ľudová majolika*. Postupne sa začínala transformácia a tiež sa menili vzťahy medzi ľuďmi. Na prelome rokov 1991/1992 sa Viola rozhodla zriadiť vlastnú keramickú dielňu a v máji 1992 požiadala o registráciu živnostenského oprávnenia. Dom, v ktorom mala dielňu, dodnes stojí.

Toto obdobie bolo zlomové aj vo vzťahu k jej biologickej rodine. Po páde železnej opony sa zo Švédska prihlásila aj jej mama. Jej rodičia po narodení Violy spolu nezostali a po pár rokoch si každý z nich založil novú rodinu. Violina mama v roku 1968 odišla do Švédska, kde sa vydala a mala ďalšie deti. V krajine už žili jej príbuzní, a tak problém s vycestovaním a integrá-

ciou bol menší. V Štokholme žije pomerne početná komunita olašských Rómov, pôvodne zo Slovenska a Čiech. Odišli tam v niekoľkých vlnách po roku 1945. Zaujímavosťou je, že udržiavajú povedomie príslušnosti ku Slovensku a aj slovenský jazyk, a to i napriek tomu, že ich materinským jazykom je rómčina a vzdelávacím a dorozumievacím jazykom švédčina. Aj v súčasnosti je čulý kontakt medzi rodinami žijúcimi na Slovensku a vo Švédsku, pravdepodobne aj obchodný, ale určite aj pri výbere partnerov. Dodnes tam odchádzajú rómske dievčatá za nevesty. Dokonca aj v prípade nejakých problémov (zväčša zdravotných) sú rodiny vo Švédsku schopné sa postarať o príbuzných zo Slovenska.

Niekedy začiatkom 90. rokov aj Viola vycestovala do Švédska, aby sa stretla s matkou a nevlastnými súrodencami. Tento pobyt ju inšpiroval k viacerým výtvarným prácam a stvárneniam rómskej tematiky.

Keramická dielňa, ktorú Petrášovci prevádzkovali, postupne začala prosperovať. Violin manžel Dušan sa staral o rozvoz produkcie a údržbu všetkých strojov a zariadení. Ich priatelia sa zhodujú v tom, že sa vhodne dopĺňali. *Duško naložil tovar na motorku a rozviezol ho. On pracoval v kotolni aj na nočné zmeny, tak mal často voľno počas dňa. Bol mimoriadne zručný, dokázal všetko opraviť. Pomáhal jej s formami aj vylievaním. Boli si veľkou oporou... (M. L.)*

Niekedy v tomto období sa Viola Petrášová stretla aj s otcom, ktorý žil v Bratislave. Jej priatelia si spomínajú, že mal už druhú

manželku, ktorá bola mladšia od neho, a mal aj ďalšie deti.

Práca a produkcia pre trh, ale aj vlastná tvorba Violu veľmi zamestnávali, vraj v dielni trávila aj 10 – 12 hodín. Do dielne jej chodili pomáhať aj bývalé spolupracovníčky a kamarátky. Tie si spomínajú na uvoľnenú a priateľskú atmosféru, ktorá v dielni vládla. Violin syn *Majko* sa po skončení školy vždy zastavil v dielni a trávil tam s mamou veľa času. Priatelia sa zmienili aj o ich sne kúpiť si rodinný domček, kam by presťahovali aj výrobu. Na splnenie tohto sna si vraj aj šetrili peniaze, nikdy však k tomu nedošlo.

Začiatkom roka 1995 sa Violin manžel dostal do problémov. Chodil hrať karty a zadlžil sa. Tento problém sa rozhodol riešiť tak, že si siahol na život. To bol zlomový moment v živote celej rodiny. Viola sa nedokázala z jeho smrti spamätať. Krátko po pohrebe vyhládala pod tlakom priateľov, ale hlavne kamarátky Daniely Hutárovej, lekársku pomoc. Niekoľko týždňov bola hospitalizovaná v Psychiatrickej nemocnici Philippa Pinela v Pezinku. Jej známi ju tam boli viackrát navštíviť. Toto obdobie pokladajú za veľmi smutné: *Nesпамätala sa už z toho. Skončila vlastne v nemocnici a tam sa rozhodla sama ukončiť svoj život. Hovorila, že na jednej strane ju to ťahá k Majko-*

vi, ale potom sa to zase prehupne a ťahá ju to k Dušanovi. Dušan bol jej životná láska, ona okrem neho nikoho nemala. A tak sa rozhodla pre Dušana. (V. J.)

Viola Petrášová dobrovoľne odišla zo života 31. marca 1995.

Pohreb jej vystrojili priatelia a rodičia, dokonca pricestovala aj jej matka zo Švédska. Na počudovanie všetkých jej rodičia vystrojili pohreb podľa olašských tradícií, vrátane vyzdobenia vnútra hrovej jamy červenou látkou.

Manželia odpočívajú v spoločnom hrobe na cintoríne v Modre. Vďaka iniciatíve kamarátky *Ďóódi*, náhrobný kameň im dali vyrobiť priatelia na vlastné náklady.

Po Violinej smrti sa začal boj o výchovu jej syna Majka. V tom čase mal asi 13 rokov. O jeho výchovu prejavila záujem Daniela Hutárová – *Ďóóda*, s čím ale nesúhlasil jeho starý otec. Nakoniec sa chlapec dostal do pestúnskej starostlivosti a až do 18 rokov žil v rodine priamo v Modre.

Priatelia sa zhodujú, že Majko to ťažko niesol, vyhládaval dávnych rodinných známych. Nakoniec ale prijal ponuku starej mamy vo Švédsku a po dovŕšení plnoleposti za ňou vycestoval. Žije tam dodnes, je ženatý a má tri deti.

Umelecká pozostalosť po Viole Petrášovej-Stojkovej bola v roku 1995 odpredaná Slovenskému národnému múzeu – Múzeu Ludovíta Štúra v Modre. Vybavenie dielne si od pozostalých zakúpili iní keramikári.

Tvorba a hľadanie koreňov

Po roku 1989 sa uvoľnil aj priestor pre rozvoj rómskej národnostnej menšiny a postupne vznikali rôzne organizácie a združenia. V Brne v roku 1991 vzniklo *Múzeum romské kultúry*, vtedy ešte ako československé pracovisko, ktoré vyhladávalo talentovaných umelcov a remeselníkov. *...oslovila ma vtedajšia riaditeľka Múzea rómskej kultúry v Brne dr. Ilona Lázničková s tým, že počula, že v Modre pôsobí talentovaná rómska výtvarníčka. Požiadala ma, aby som o nej zistil niečo viac. Adresu Violy Petrášovej som našiel v telefónnom zozname, zavolať som, dohodli sme si stretnutie. Navštívil som ju v Modre v jej ateliéri: už pri prvom stretnutí sme si porozumeli a potykali si.* (A. M.)

Následne sa viaceré jej výrobky dostali aj do muzeálnych zbierok tohto pracoviska. V súčasnosti je v depozitoch tamjšieho múzea 12 zbierkových predmetov.

Viola Petrášová si bola vedomá, že ak má keramikárska výroba uživiť rodinu, bude musieť robiť produkciu tak, ako aj iní keramici v tom čase, ktorá bude predaná na trhoch a jarmokoch. Boli to rôzne podkovičky, srdiečka, štvorlístky... jednoduchá komerčná tvorba, nenáročná na výrobu, relatívne lacná, ktorá však bude garantovať pravidelné príjmy. Počas viac ako 10 rokov v *Slovenskej ľudovej majolike* si osvojila všetky technologické postupy a poznala žiadané vzory. Takáto výroba preto nebola pre ňu náročná a umožnila jej vytvoriť už od začiatku aj priestor pre „vlastnú tvorbu“. Práve s tzv. komerciou jej chodili pomáhať aj bývalé kolegyně a kamarátky. Avšak aj pri tejto výrobe bola precízna a chcela, aby výrobky boli bezchybné. Na zadnej strane ich podpisovala svojou značkou VIKA.

...Ešte niekoľko rokov po jej smrti som na jarmokoch videl jej srdiečka podpísané na zadnej strane VIKA... (A. M.)

Robila aj väčšie komerčné predmety, dózy na bonbóny, maľované taniere s postavičkami v krojoch, maľované plató. Boli to skôr predmety, ktoré boli určené ako darčeky či suveníry do zahraničia. Tu však už vkladala aj niečo zo svojej predstavivosti a vkusu. Aby krojované postavičky boli čo najvernejšie, chodila si požičovať odbornú literatúru.

...často za mnou prišla do múzea a chcela nejakú knižku, obrázok kroja z Modry alebo Detvy... bola v tom veľmi precízna, chcela všetko verne zachytiť... (V. J.)

Postupne dopĺňala aj tradičné „majolikové vzory“ o nové prvky a začala experimentovať aj s farebnosťou. Naďalej však uprednostňovala čistotu a remeselné prevedenie.

Ďalšiu skupinu v tvorbe Violy Petrášovej tvoria dekoratívne predmety s rómskym motívom. Tu už zaujímavým, mierne humorným spôsobom zobrazuje svoje videnie Rómov. Tak ako štylizuje slovenské krojové postavy, štylizovane zobrazuje aj rómskych hudobníkov.

Rómski muzikanti vyzerajú dobrosrdečne, ako keby práve koncertovali na dedinskej zábave alebo jarmoku. Charakteristické čierne vlasy a fúzy len dotvárajú romantizujúce predstavy. A veľká náušnica v uchu je akoby identifikačným znakom. Dala si záležať aj na doplnkoch – šatke okolo pása a klobúkoch.

Sériu dopĺňa buclatá tanečnica, akoby v indickej pozícii.

Na túto sériu nadväzujú maľované keramické obrázky s rómskym motívom. Táto tvorba je akýmsi preklenutím medzi klasickou dekoratívnou majolikou a reflektovaním rómskej témy. Do istej miery sa to dá vnímať ako hľadanie a vyrovňovanie sa s rómskou identitou. Viola Petrášová si od útleho detstva uvedomovala, že je Rómka, ale o rómskej kultúre a dejinách sa začala dozvedať až po roku 1989. Značný vplyv na ňu mala aj cesta do Švédska. Viola poznala rómske deti z detského domova, ale o Rómoch ako takých veľa nevedela. Všetky správy o živote Rómov v osadách, o chudobe a materiálnom nedostatku ju znepokojovali a mala chuť pomáhať.

V tom čase cítila potrebu doplniť si informácie o svojich koreňoch, mala potrebu spoznávať iných Rómov a zúčastňovať sa na spoločnom dianí. Zároveň si uvedomovala, že ak by chcela žiť život svojej biologickej rodiny, asi by svojich milovaných – manžela a syna – vystavila zbytočnej konfrontácii. ... *Ona vedela, že Duško a Majko by boli cudzí. Fascinoval ju ich život, ale obávala sa, že by jej muža a syna neprijali. Z tej cesty (vo Švédsku) sa vrátila rozpoltená. Na jednej strane bola rada, že spoznala mamu a hlavne tetu, chcela im byť bližšie, ale uvedomovala si, že to už nemôže byť jej život...* (D. K.)

Samostatná kolekcia inšpirovaná jej „rómtvom“ bola súčasťou jej prezentácie na výstave Išli dlhou cestou. Tá sa konala v Etnografickom múzeu v rakúskej obci Kittsee v termíne od 17. júna až 31. októbra 1993. Žiaľ túto svoju prezentáciu nevidela. Verejnosť mala možnosť jej tvorbu vidieť o rok neskôr na výstave vo vtedajšom Leninovom múzeu v Bratislave. Túto výstavu aj otvárala. Práve pre výstavu v Kittsee vznikla aj séria darčekových predmetov, sošiek muzikantov.

Vrcholom tvorby keramikárov je figurálna tvorba. Aj v tejto oblasti Viola Petrášová ašpirovala na vlastný prejav. Snažila sa stvárňovať motívy ženy, matky a lásku milencov. Jej plastiky sú zaujímavé. Časť jej tvorby s rómskym motívom vychádza zo stvárnenia ženy – matky v podobe busty. Ide o staršiu, robustnejšiu ženu v tradičnom odevu. Pravdepodobne bola inšpirovaná jej tetou vo Švédsku. Vytvorila aj mužský motív. Obe busty sú cca 35 centimetrov vysoké, glazované a zafarbené tmavými farbami. Pôvodné stvárnenie je v držbe súkromných vlastníkov, ale zachovali sa odliatky v menšom prevedení a patinovaní.

Aj plastika ženy s chlapcom je inšpirovaná rómskou kultúrou. Pri jej vystavovaní bolo na popiske uvedené:

Svoje najintímnejšie pocity vyjadrila v samostatnej plastike Túžba / Rómska matka. Táto práca nie je originálna ani tak svojou formou, ako svojím obsahom: dobrotivá, láskavá matka ochraňuje rómsky svet. Strom symbolizuje prírodu, koleso od voza a konik niekdajší spôsob života olašských Rómov. Malý chlapec sa pridriava verají: jeho príbytkom, istotou je jeho matka. Vika v tejto práci vyjadrila cit, ktorý sama vo svojom detstve nepoznala. (Kittsee, 1993)

Úplné iné stvárnenie má jej soška indickej ženy, ktorá podľa niektorých vyjadrení mala byť cenou pre víťazku súťaže *Miss Roma*.

Vysoká figúra ženy v maske, s prekříženými rukami, akoby bola hľadáním spojenia Rómov s indickou pravlasťou. Motív ozdoby na korune sa objavuje aj na sukni a vzbudzuje dojem exotickosti. Iba ťažko sa hľadá spojitost' medzi touto tvorbou a klasickou majolikou, ktorou sa Viola Petrášová živila, ako by išlo o práce dvoch rôznych autoriek. Nie je nám známe, či táto socha mala aj iné farebné prevedenie alebo vznikla iba v tejto glazovanej podobe, v každom prípade predstavuje originálnu tvorbu autorky.

Tematicky na plastiku nadväzujú dekoratívne masky, o pôvode ktorých sa nezačovali žiadne informácie.

Úplne výnimočné postavenie v pozostalosti Violy Petrášovej zaujíma štúdia plastiky nazvanej *Milenci*. Ide o zobrazenie pevného vzťahu muža a ženy, ich preporenie, ba až splynutie. Akoby táto plastika vyjadrovala aj jej vzťah k manželovi a ich tragický koniec.

Za zmienku ešte stojí farebnosť autorkinej keramickej tvorby. Ak vezmeme do úvahy, že vlastnej tvorbe sa venovala iba necelé štyri roky, sú v jej vyjadrovacích prostriedkoch badateľné viaceré prúdy. Zatiaľ čo modranská majolika preferuje čistotu a presnosť výtvarného prevedenia, Viola Petrášová experimentovala aj s ležernejším výtvarným prevedením a používaním tmavších farieb na väčších plochách, ktoré nie sú pre majoliku typické.

Kolegovia keramikári sa zhodujú v názore, že vo farbách chýbala Virole Petrášovej „ohnivá červená“. V 90. rokoch 20. storočia bol problém nájsť farbu, ktorá by po vypálení mala správny červený odtieň. Pre majoliku nie je červená farba charakteristická, ale Viola Petrášová ju veľmi chcela uplatniť aj vo svojej tvorbe. Premýšľala, ako takúto farbu dosiahnuť.

Medzi najintímnejšie časti pozostalosti po Viole Petrášovej patria skice, ktoré sú v majetku Slovenského národného múzea – Múzea Ľudovíta Štúra v Modre. Nie je ich veľa, ale podávajú obraz jej vnútorného sveta, toho, čo ju najviac oslovovalo. Niektoré sú veselé, iné, ktoré asi vznikli krátko pred smrťou, sú smutné, plné beznádeje a smútku.

Ide predovšetkým o portrét jej tety zo Švédska, ktorý zachytáva staršiu ženu v typicky uviazanej šatke. Asi ide o autentický portrét zachytávajúci aj bohaté šperky – višiacie náušnice a reťaz z krížom. Medzi skicou aj jej figurálnou tvorbou nájdeme priamu súvislosť.

Pozoruhodné sú aj štylizované skice s červenými prvkami. Či už zachytávajú tváre alebo tanec, predstavujú iný rozmer tvorby Violy Petrášovej.

Na Violu Petrášovú – Stojkovú spomínajú všetci známi a priatelia ako na citlivú a emocionálne založenú mladú ženu.

Bola krásna, temperamentná a talentovaná. Často sme spolu hovorili o tvorbe, chcela vedieť, ako sa dajú niektoré veci urobiť, fascinoval ju pohyb. Viem, že v hlave nosila nejakú sochu tanečnice, veľa sme o tom spolu hovorili. Chcela, aby sa tá tanečnica vznášala, hľadali sme možnosti, ako to urobiť. Hmota sa nedá oklamať, musí mať oporu, ale ona ju musí stvárniť tak, aby to vzbudzovalo dojem. Keby sa nebolo stalo to, čo sa stalo, tak by sme boli o nej ešte veľa počuli. Bola pracovitá a húževnatá. Ak si niečo zaumienila, tak za tým išla. (M. L.)

Aj odborníci pozitívne hodnotia jej prínos: ...*Bola veľmi manuálne zručná, tvorivá, kreatívna, veľmi šikovná kresliarka. Jej kresliarska zručnosť sa dokonale prejavila v prvotných výtvarných prácach, v ktorých schematickou skratkou kreslila v dynamickej línii siluety rómskych žien, ktoré domalovala okrovými farbami. Jej obrazy však veľmi signifikantne dokazujú, že bola keramička, pretože jej oblé siluety žien akoby vystupovali z obrazu a vy sa ich chcete dotknúť a zobrať ich do rúk...* (A. B.)

V hodnotení jej osobnosti sa všetci zhodujú: ...*bola veľmi spravodlivá. Nehľadala žiadne bočné cestičky pri nejakých riešeniach. Bola taký čistý človek ... duša na dlani. Vždy úprimne povedala, keď mala niečo na duši. Nič nijako nepretáčala, nepreinačovala, nezjednodušovala ani zbytočne komplikovala. Jednoducho bola takou čistou dušou.* (V. J.) *Bola veľmi kamarátska,*

vždy jej bolo všade plno. Nikomu neodoprela pomoc. (D. G.) *Mali sme ju radi. Aj po rokoch je mi ľúto, čo sa stalo...* (M. L.)

Hľadanie rómskych koreňov malo emocionálny rozmer: ...*rozhodne bola veľmi citlivá. Viem, že keď sme sa rozprávali o Rómoch, tak mala slzy v očiach. Hneď na ňu všetko tak emocionálne pôsobilo a to sa v podstate prejavilo aj v jej umeleckej tvorbe, v ktorej sa snažila vyjadriť svoje vnútorné pocity. Myslím si, že taký citlivý človek veľmi ťažko zvláda krízové situácie.* (A. M.) *Vraví sa, že keď rómska žena neskonale miluje svojho muža a stratí ho, stáva sa blúdiacou a stratí pokoj v sebe samej. Jej pôvod, jej rómske korene – korene olašských Rómov si ju aj v tomto životnom osude našli...* (J. S.)

Aj s odstupom viac ako dvadsať rokov sa skon Violy Petrášovej javí ako psychický skrat. Skrat, ktorý bol asi spôsobený detstvom bez rodiny, veľkým naviazaním na manžela a momentálnou neschopnosťou predstaviť si život bez muža. Ani predstava, že svojho jediného a milovaného syna vystaví vyrastaniu bez matky, nedokázala inak rozumnú a múdru ženu, plnú sily a odhodlania primäť k životu. Možno to bolo aj rozorvanie duše medzi temperamentom, emocionalitou a racionálnosťou bytia. Ani rozbiehajúca sa kariéra slobodnej umelkyne, ani priatelia a malý syn nedokázali zaceliť ranu po odchode milovaného manžela. Dnes sa môžeme iba domnievať, čo všetko by Viola Petrášová-Stojková ešte dosiahla.

Her life

Viola Petrášová was born on August 10, 1962 in Bratislava. Her parents belonged to a group called Olašské Roma and lived in Bratislava. In the tender years of her childhood, she was taken from her family and placed in a child's home. Her mother later emigrated to Sweden while her father stayed in Bratislava.

At the vocational secondary school in Pezinok she enrolled in the ceramics department. Part of the course was spent at school and a part in practical training in the *Slovenská ľudová majolika* (Slovak Folk Majolica) production cooperative in Modra, where she also worked upon graduating from the secondary school. She joined the retouching workshop.

While studying, she met Daniela Hutárová – *Dóóda*, who became her lifelong friend and confidant.

In Modra she also met her future husband Dušan Petráš. They married in 1982 and soon after their son Marian was born, who everyone called *Majko*. His godmother was Daniela Hutárová. Viola's relationship with her husband Dušan was fated.

After 1989 there were changes in the Slovak Folk Majolica production cooperative. At the turn of 1991/1992, Viola decided to set up her own ceramic workshop and in May 1992 applied for a self-employed

trade license. The ceramic workshop operated by Viola and her husband gradually began to thrive. Dušan looked after distribution of the products and also maintenance of all the machinery and equipment.

Work and producing goods for the market, as well as making her own creations kept Viola very occupied; she would spend 10-12 hours in the workshop. She was also helped there by former women co-workers and friends.

After the fall of the Iron Curtain, Viola's mother got in touch from Sweden and, at some time in the early 1990s, Viola travelled to Sweden to meet her mother and step-siblings. Her stay there inspired her artwork and portrayals of Roma themes. At some time during this period, Viola also met her father who was still living in Bratislava.

Early in 1995, Viola's husband got into financial troubles which he decided to solve by suicide. Viola could not get over his death and was hospitalized at the Philippe Pinel Psychiatric Hospital in Pezinok. Her friends and acquaintances visited her there several times. This period is seen as a very sad part of her life. Viola Petrášová departed this world on March 31, 1995. Viola and her husband lay together in peace in a grave in the cemetery in Modra.

After Viola's death, the struggle for the custody of her son Majko began, at the time he was about 13 years old. Daniela Hutárová showed interest in his upbringing, however, his grandfather did not agree with this. The boy was eventually put in foster care and lived with this family in Modra until he was eighteen years of age. Later he left for Sweden to live with his grandmother.

The artistic estate of Viola Petrášová-Stojková was sold in 1995 to the *Slovak National Museum – the Ľudovít Štúra Museum in Modra*.

Creating and searching for one's roots

Viola Petrášová was aware that if pottery production was to feed a family, it would have to be done as other potters' production at that time, in other words, be sold at markets and fairs. There were various types of horseshoes, hearts and four-leaf clovers ... simple commercial production, cheap to produce, relatively inexpensive, but would guarantee regular income. For over 10 years in the Slovak Folk Majolica, she had mastered all the technological procedures and she knew all the required patterns. Such production was therefore not difficult for her and from the beginning enabled her to create space for „her own creations“. With the so-called „commercial production she was also helped by former colleagues and friends. Even so, she was very precise and wanted even

these products to be flawless. On the back she signed them with her VIKA brand.

In addition, she also made larger commercial items such as candy boxes, painted plates with figures in folk costumes and painted serving boards. On the whole they were mainly objects designed as gifts or as souvenirs for foreign visitors. In order for the costumed figures to be as faithful to the real thing as possible, she borrowed specialist literature.

Gradually, she supplemented the traditional „majolica patterns“ with new elements and began experimenting with the varieties of colours. She, however, continued to prefer purity and craftsmanship.

Yet another area of Viola Petrášová's creation is decorative items with Roma motifs. In an interesting, slightly humorous way, she displays her vision of the Roma. Roma musicians look good-hearted as if they were just performing at some village entertainment or fair. Characteristic black hair and moustaches only complement the romanticism of the images. A large earring in an ear is like an identifying mark. She also cared about the accessories worn – a scarf around a waist and hats.

This work is a sort of bridging between the classic decorative majolica and the reflection of the Roma theme. To a certain extent, it can be perceived as seeking and dealing with Roma identity.

Viola Petrášová knew from her early childhood that she was Roma, but it wasn't un-

til after 1989 that she learned about Roma culture and history. Her trip to Sweden also had a significant influence on her. A separate collection inspired by her being „Roma“ was part of her presentation at the *Išli dlhou cestou* exhibition (They went by the long road). It was held at the Ethnographic Museum in the Austrian village of Kittsee in 1993. A series of gift items and statues of musicians was also created for the Kittsee exhibition.

The public also had the opportunity to see her work a year later at an exhibition in the then Lenin Museum in Bratislava.

The pinnacle of pottery is figurine creation. Viola also tried to depict motifs of women, mothers and the love of lovers. Part of her work with a Roma motif is based on the depiction of a woman - mother. This is an older, more robust woman in traditional clothing. She was probably inspired by an aunt in Sweden. She also created male motifs. Both busts are about 35 centimetres tall, glazed and dark-coloured. The original casting is in the possession of private owners, but castings have been preserved in smaller designs and patinated.

In her estate there is also a glazed statue and a mask, which look as if they were a search for a Roma-Indian connection.

A very exceptional figure from the hands of Viola Petrášová is a study of a sculpture called *Milenci* - The Lovers. It presents the firm relationship between man and woman, their interconnection, or even

merging. It is as though this sculpture also reflected her relationship to her husband and their tragic end.

It is worth mentioning the colourfulness of the author's pottery artwork. If we take into account that she devoted herself to her own creations for slightly less than four years, there are several streams visible in her expressive means. While Modra majolica prefers the purity and precision of the artwork, Viola Petrášová also experimented with more casual artwork and the use of darker colours on larger surfaces that are not typical of majolica.

Colleague potters agree that „flame red“ was missing in the colours used by Viola Petrášová. In the 1990s, the problem was to find a colour that would have the correct red hue after firing.

The most intimate parts of the estate of Viola Petrášová include sketches. There are not a lot of them, but they provide an image of her inner world, the one that most appealed to her. Some are merry, others, probably a short time before death, are sad, full of hopelessness and sorrow.

Notable are stylized sketches with red elements. Whether they capture faces or dance, they represent another dimension of Viola Petrášová's work.

Works from her estate indicate numerous artistic stances of a young talented potter. Unfortunately, we will never know how her career would develop.

E Viola Petrášová

O artikla la čikatar

O dživipen

E Viola Petrášovo uliĥa andro 10. augustos 1962 Bratislavate/Požomate. Lakeri daj the o dad has vlachike Roma the dživenas andre Bratislava. Sar has cikĥori, ta la ile khatar e famelija the dine la andro čhavorikano kher. Lakeri daj palis gejlja andre emigracija andro Švédsko the o dad ačhiĥa Bratislavate. Pre maškarutni škola gejlja pre Učňovsko škola andro Pezinkos – pre oboris keramika. Varesave dživesa has andre škola the aver dživesa has pre praksija andro virobno družstvos *Slovenská ľudová majolika* v Modre, kaj la pal e škola dine e buti. Gejlja te kerel andre retušersko diĥna. Mek akor sar phirelas andre škola prindarda la Daniela Hutarovo – *Dóóda*, savi paš late likerelas calo dživipen sar baratkiĥa.

Andre Modra prindarda the peskere romes le Dušanis Petrašis. O bijav len has andro berš 1982 the na but pal o bijav lenge uliĥa o čhavoro Marián the savore les vičinenas *Majko*. Bolđa les e Daniela Hutárovo. Lake-ro dživipen le Dušanoha has predal e Viola igen angluno.

Pal o berš 1989 pen kerenas o nevipena the andro družstvos *Slovenská majolika*. Sar pes phagelas purano the nevo berš 1991/1992 avĥa lake pre godi, te kerel peskeri keramicko diĥna the majoste andro berš 1992 mangla o živnostensko liĥ. Lengeri keramikarsko diĥna lenge polokes

anelas e chasna. La Violakero rom o Dušanis phirelas le motorihla the hordinkerlas e keramika kaj kampelas the mek bajinelas pal o stroja andre diĥna.

E buti the e produkcija predal o tarhi, the o artikla, save kerelas joj korkori oda has bari buti, andre diĥna has 10-12 ora. Phirenas pal late o džuvliĥa, save laha kerenas andro družstvos the šegitinenas lake la buĥaha.

Sar pejlja tele o trastuno pochtan/opona vičinda lake e daj khatar o Švedsko u varekana andro 90. berša gejlja e Viola te dikhel la da the le phralen, pheĥen, save has la da avre romeha. Akor lake avle pre godi buter buĥa the duminelas pal romaĥi tematika. Andre ada časos tiš e Viola Petrášovo diĥĥla peskere dades, savo dživelas andre Bratislava.

Pro agor andro berš 1995 has la Violakere romes e bibacht le lovenca the korkoro pes murdarda. E Viola na džanelas so bijal o rom te kerel, kampĥa la te del andre psichiatricko špitaĥa Philippa Pinela ko Pezinkos. Phirenas pal late o manuša, so la prindarenas. Phenen, hoj kada časos has igen dukhado. E Viola na birinelas te dživel the tiš pes korkori 31.5. 1995 murdarda. Soduj džene pašĥon andre jekh char pro cintorinos Modrate.

Sar e Viola čori muĥa ta has bari bibacht, paš kaste lakero čhavo o Majkos dživela,

akor leske has vaj deštetrin berš. Kamelas le te likerel e Daniela Hutárovo, no leske-ro papus oda na kamelas. Pro agor dine la čhavores ko pestuna prosto andre Modra, kaj dživelas kim leske na has deštheochto berš. Sar barifa ta gejľa pal e baba andro Švedsko.

Savore umelecka artikla pal e Viola Petrášovo - Stojkovo has andro berš 1995 bikende le Slovenskone nacijeskere muzeumoske – *Múzeum Ľudovíta Štúra v Modre*.

Lakere umelecka buťa the sar rodelas peskeri romaňi identita

E Viola Petrášovo mišto džanelas, hoj te kamela, te la famelija hin pal soste te dživel, kampela lake te kerel ajsi keramika, sar kerenas akor the aver manuša, avka, te la šaj bikenavkerel pro tarhi. Has oda keramicka petalica, jilore, čarori.....komerčna veci, save pen lokes kerenas, na has kuč, no anenas la famelijake e chasna. Buter sar deš berš andre *Slovenskej ľudovej majolike* mišto džanelas e tehnologija the so o manuša mangen. Kada pre dal late na has pharo te kerel u has la časos, te kerel the oda, so kamelas joj. La komercijaha lake phirenas te šegetinel o džuvlija, so laha kerenas the o baratkina. Savoro so kerelas, kamelas te kerel igen lačhes. Pre paluňi sera, pre lakeri keramika irinelas peskero nav VIKA.

Kerelas the bareder komerčna buťa, o dózi pro gulipena, malimen taňira le manušenca andro kroji, malimen baro taňiris. Has

oda e keramika, savi pes delas sar darunkos the džalas andre aver thema. Te kerel le manušen andro krojos čakikanes, phirelas peske te mangel e odborno literatura.

Buter the buter bararelas the o „majolikova vzori“ delas andre vareso nevo the chudľa te kerel o eksperimenta the le farbenca. No, furt bajinelas pal o žužipen the čači vastengeri buti.

Aver produkcija andre lakeri buti hiňi e dekorativno keramika romane motivenca, kaj sikhada nevo the čeporo pherasuno dikhiben pro Roma. Romane lavutara dičhon avri sar manuša lače jileha, avka, sar te bašavenas pre zabava pro gav, abo pro tarhos. Kale bala the o bajuza hine sar romanticka simbola. The bari čeňi andro kan hin identifička značka. But bajinelas te oda hin sar andre realita – o khosno pašal o per the e stadi pro šero.

Kadi lakeri buti hin ajsio drom maškar e klasicko dekorativno majolika the e refleksija te džalas pal romano folkloros. Šaj oda dikhas sar oda, hoj rodelas the arakhelas romaňi identita.

E Viola Petrášovo imar ciknoestar džanelas, hoj hiňi Romňi, no pal romaňi kultura the e historija chudľa vareso te džanel pal o berš 1989. Andre kada lake but sikhada o drom andro Švedsko. Kerđa e kolekcija andre savi lelas e inšpiracija andro „romipen“ the sikhada la pro vistava *Ľšli dlhou cestou*, savi has andro Etnograficko muzeumos andre rakusko gav Kittsee andro berš 1993. Pre kaja vistava kerđa tiš e serija le darunkenca, has oda cikne soški sar romane lavutara.

Savore manuša šaj dikhle lakere buča the aver berš pre vistava sar has varekana o Leninovo muzeumos andre Bratislava.

Sako lačno keramikaris kamel te kerel e figuralno tvorba/buči. E Viola tiš kamelas te kerel o motivos la džuvlijaha, sar daj, o kamiben the o pirane. Jekh koter khatar lakeri buči romane motivenca džal avri olestar, sar joj dikhelas la džuvlja – la da. Džal pal phureder, thuleder manušni, urdi andro tradično uraviben. Šaj avel, hoj e inšpiracija la diňa lakeri bibi andro Švedsko. Kerđa the muršikano motivos. Soduž busty hine vaj 35 cm bare, hin upre e glazura the hine malimen mutne farbenca. O figuri hine andro vast le manušen, save len cinde, no ačhile lendar o „odlitki“ save hine cikneder sar o originala the hin upre e patina.

Maškar oda, so pal late ačhiła, hiňi tiš e socha la glazuraha the e maska, save dičhon avri, sar te bi e Viola rodelas so jekhetana-rel le Romen lengere purane džživipneha andre Indija.

Jekh but angluňi lakeri buči hin e študia plastiki savi e Viola vičinda „Pirane“. Džal pal oda, hoj kerđa muršes la džuvlijaha, sar hine kija peste jekhetanes phandle, hoj dičhon sar jekh manuš. Sar te bi aja plastika sikhavelas sar but peskere romes kamelas the oda, sar tragicko agor len soduj dženen has.

Mek šaj vareso phenas pal o farbi andre lakeri autorsko keramicko tvorba. Te duminaha pal oda, hoj e autorsko tvorba kerelas ča štar berš, hin andre lakere buča buter droma. E modransko majolika dikhel

o žužipen andro vitvarno prezentacija, no e Viola Petrášovo kerelas o eksperimentera the kamelas e keramika te prezentinel čeporo avresar, kerelas mutneder o farbi the pre bareder thana, save nane vaš e majolika tipicka.

O kolega keramikara duminen, hoj andro farbi la Violake kampelas buter „jagali ľoli“. Andro 90. berša 20 šel berša has phares te arakhel e farba, savi pal o labariben andre bov, has ajsi sar kampelas.

Maškar nekintimneder kotera save pal e Viola Petrášovo ačhile peren o skici. Nane but, no sikhaven lakeri vodi, oda, so la interesinelas. Varesave hine pherasune, aver, save kerelas anglal oda sar čori muľa, hine mutna, hin andre baro pharipen.

But interesantna hine the štilizimen skici lole farbenca. Či sikhaven o muja, abo o kheliben, sikhaven aver drom andre tvorba, so kerelas e Viola Petrášova.

O umelecka buča, save ačhile pal terňi talentovano keramička sikhaven buter droma, andre lakeri tvorba. Baro pharipen hin, hoj imar ñikda šoha na džanaha, save dromeha bi džalal lakeri karijera.

Zuza Kumanová

Viola Petrášová – Stojková
Umenie z hlíny

Vydavateľ: Občianske združenie IN MINORITA, Šancová 54, Bratislava

Grafické spracovanie:

Preklad do rómskeho jazyka: Eva Danišová

Preklad do anglického jazyka: Steven Murray

Fotografie: Sylvia Hrdlovičová a Arne B.Mann

Tlač:

Náklad: kusov

Reprodukcia je možná iba so súhlasom vydavateľa.

ISBN:

Realizované s finančnou podporou Úradu vlády Slovenskej republiky
– program Kultúra národnostných menšín 2017.

